

Політична наука в Україні: дисертаційний аспект

Марія Кармазіна,

доктор політичних наук,

головний науковий співробітник

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Кураса НАН України

Минає п'ятнадцять років з часу захисту в Україні першої дисертації з політичних наук. За цей період ми, представники вітчизняної політичної науки, мало обмінювалися думками щодо наших здобутків і прорахунків – регулярної комунікації між рядовими учасниками процесу фактично немає. З урахуванням цього пропоную свій погляд на ситуацію, яка склалася на такому важливому напрямі розвитку політичної науки, як підготовка і захист дисертацій.

Своєрідним індикатором розвитку політичної науки в Україні можуть бути цифри, які свідчать про поступове зростання кількості кандидатів і докторів наук у межах напрямку „Політичні науки”. Правда, встановити точну кількість осіб, що захистили дисертації на здобуття вченого ступеня в означеній галузі у період з 1993 року (часу появи першої кандидатської дисертації [1]) до кінця 2007 року, нам, на жаль, не вдалося – бракує даних. Напевно з такою ж проблемою зустрівся й колектив дослідників з Таврійського національного університету ім. В. Вернадського, які свого часу включили до списку дисертацій, захищених в Україні за напрямом „Політичні науки” у 1993 – 2001 роках, 216 досліджень [2]. Не вдалося відшукати точних даних і С. Рябову (публікація 2005 року) [3]: за його версією у період з 1993 до 1 вересня 2004 року в Україні відбулося 334 захисти кандидатських і докторських дисертацій [4].

За нашими даними, у період з 1999 по листопад 2007 року вчений ступінь з політичних наук було присвоєно 569 особам, у тому числі 65 особам – докторський.

Про динаміку захистів по роках (з 1993 по жовтень 2007 року) і спеціальностях можна судити з наступної **таблиці**:

Марія Кармазіна

	23.00.01 Д / К	23.00.02 Д / К	23.00.03 Д / К	23.00.04 Д / К	23.00.05 Д / К	Всього Д / К
1993	- / 1	- / -	- / 1	- / -	- / -	- / 2
1994	- / 1	1 / 1	- / -	- / -	- / -	1 / 2
1995	- / 1	1 / 5	- / 1	- / 1	- / -	1 / 8
1996	- / 5	10 / 11	- / 1	- / 5	- / -	10 / 22
1997	- / 5	- / 8	- / -	- / 5	- / -	- / 18
1998	2 / 2	2 / 19	- / -	2 / 3	1 / 2	7 / 26
1999	1 / 4	3 / 23	- / 1	- / 9	2 / -	6 / 37
2000	- / 1	2 / 12	- / 1	2 / 14	- / 1	4 / 29
2001	1 / 5	1 / 17	- / 2	- / 14	1 / 1	3 / 39
2002	1 / 6	2 / 22	1 / 1	1 / 14	1 / 2	6 / 45
2003	2 / 6	6 / 27	1 / 5	1 / 12	- / 2	10 / 52
2004	- / 10	4 / 40	- / 5	3 / 27	- / 3	7 / 85
2005	- / 8	5 / 27	1 / 6	- / 14	1 / 2	7 / 57
2006	1 / 10	3 / 39	1 / 11	3 / 16	2 / 2	10 / 78
2007, I-XI місяць	- / 15	8 / 41	1 / 6	3 / 17	1 / 3	13 / 82
Всього	8 / 80	48 / 292	5 / 41	15 / 151	9 / 18	85 / 582

На основі даних **таблиці** можна скласти своєрідний рейтинг спеціальностей: найбільш „популярною” є спеціальність 23.00.02 (політичні інститути і процеси). На наступній сходинці, як бачимо, спеціальність 23.00.04 (політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку), далі – 23.00.01 (теорія та історія політичної науки), за нею – 23.00.03 (політична культура та ідеологія). Найменшою увагою дослідників користується проблематика, яку свого часу закріпили за спеціальністю 23.00.05 (етнополітологія та етностатусологія), що є, з-поміж іншого, черговим вагомим аргументом для тих, хто всі роки після внесення цієї спеціальності ВАК України до „Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань” твердить про її штучність та необхідність скасування.

Говорячи про своєрідне „перевантаження” 23.00.02, звернемо увагу на те, що такий стан речей пояснюється тим, що іноді дисертації захищаються не за тією спеціальністю, за якою фактично були підготовлені (виходячи з мети і кола поставлених дослідницьких завдань), але саме за 23.00.02. Наприклад, дослідження С. Остюченко „Модернізація соціал-демократичної парадигми в контексті конвергенції ідеологій” [5] якраз і було захищене за згадану спеціальністю (23.00.02), хоча, думається, доцільніше це було б зробити за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Аналогічна ситуація і з досить цікавим

дослідженням А. Волинського „Теоретико-методологічні основи аналізу політичного процесу в сучасній політичній науці” [6]: воно також було захищене за спеціальністю 23.00.02, хоча, на моє переконання, відповідає спеціальності 23.00.01.

Трапляються випадки і зовсім незрозумілі. Так, у **одного** керівника в **один** рік двоє здобувачів завершують підготовку дисертацій фактично за **однією** проблемою, але захищаються чомусь за різними спеціальностями. 2006 року, наприклад, ступінь кандидата наук за спеціальністю 23.00.03 було присуджено О. Швець за дослідження „Формування політичного іміджу України в міжнародному інформаційному просторі” [7]. Того ж року в іншій раді за спеціальністю 23.00.04 дисертацію на тему „Імідж України на західному і російському векторах зовнішньої політики” захистила й О. Ялова [8]. Тобто критерії визначення спеціальності (здобувачками, їх керівником, спецрадами), якій відповідає підготовлений текст, незрозумілі.

Таблиця дозволяє простежити певні „піки” у захисті дисертацій. Так, значне зростання кількості осіб, які здобули вчений ступінь у галузі політичних наук, відбулося у 2004 та 2006 роках [9].

Варто взяти до уваги ще один промовистий момент, який стосується кількості підготовлених здобувачів тим чи іншим керівником. Абсолютний рекорд – 16 захистів, підготовлених одним з керівників впродовж 2000 – 2007 років (дуга позиція – 14 захистів, третя – 11) [10]. Перше враження позитивне: розгортається потужний процес формування наукових шкіл навколо того чи іншого керівника. Але за мить сумніви беруть гору: а чи можливо щороку (до того ж впродовж семи років підряд) готувати в середньому по два доктори/кандидати? До того ж, якщо порівняти „показники продуктивності праці” „передовиків” з показниками за аналогічний період відомих у наукових колах особистостей (таких, як, наприклад, В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Воронкова, О. Габріелян, В. Денисенко, В. Круглашов, О. Майборода, Ю. Макара, М. Манжола, М. Михальченко, Ф. Рудич, П. Шляхтун), то з’ясуємо, що за аналогічний період маститий керівник спроможний підготувати удвічі-втричі-вчетверо менше науковців, ніж ті, хто ставить підготовку дисертантів на потік [11]. (До речі, цікаво погортати не тільки автореферати таких дисертацій, але й самі дисертації: іноді автореферат написаний уміло й переконливо, а от текст дисертації примушує бажати значно більшого. Можна в текстах і на плагіат натрапити. Але кого це турбує?)

Знайомство з тематикою досліджень засвідчило, що деякі керівники виявляються здатними готувати спеціалістів за найрізноманітнішими тематичними напрямками. Так, 1999 року С. Бабій захистив кандидатську дисертацію на тему „Формування багатопартійної системи в Україні” (спеціальність 23.00.02). Наступного, 2000 року, відбувся захист дисертації С. Коч на тему „Етнічність у сучасному політичному процесі” (23.00.04) та А. Пехник на тему „Поняття, типологія та причини виникнення тоталітаризму” (23.00.04). 2001 рік виявився вдалим для таких здобувачів,

як Н. Аніщук, котра отримала вчений ступінь за дисертаційне дослідження „Тенденції розвитку конституційно-правового статусу жінок в Україні” (12.00.13), І. Бойко – за дослідження „Українська діаспора Австралії як суб’єкт політики” (23.00.04), Л. Мошкова – за „Феномен виникнення та проявів тероризму в сучасних умовах” (23.00.04), К. Рушковська – „Статус національних меншин: вітчизняний та міжнародний досвід” (23.00.02). Незважаючи на розмаїття наукової тематики, усі ці дослідники мали спільного наукового керівника, ерудиції якого можна тільки дивуватися. Тож думається, на сьогодні у нас **нема підстав говорити про формування в Україні наукових шкіл** у галузі політичної науки.

Інший момент, який привертає увагу, стосується того, що іноді на обкладинках авторефератів стоять прізвища людей з однієї „команди”, яка діє впродовж років. Тобто якщо керівником (консультантом) був **А**, то опонентами на захисті ймовірно будуть доктори **Б** чи **В** (на захисті кандидатської). У випадку, коли керівником є, наприклад **Б**, то, зрозуміло, що серед опонентів будуть **А** чи **В** або вони разом (на захисті докторської). У зв’язку з цим запитання: чи не стане така „випадковість” закономірністю, яка вражатиме все більше й більше спеціалізованих рад, котрі, приймаючи до захисту дисертацію, призначають опонентів?

Крім того, можна твердити, що в Україні складається практика, коли вибір опонентів не залежить власне від теми дисертації чи напряму наукового пошуку (спеціальності) – є науковці, які готові опонувати з будь-якої проблеми. Яскравим прикладом можливостей опонента може бути ось цей перелік тем дисертаційних досліджень: „Поняття, типологія та причини виникнення тоталітаризму” (А. Пехник, 2000 [12]), „Інформаційна політика держави як фактор реформування суспільства” (Г. Несвіт, 2001), „Статус національних меншин: вітчизняний та міжнародний досвід” (К. Рушковська, 2001), „Інститут місцевого самоврядування в Україні” (Ю. Крестева, 2002), „Модернізація політичної системи Марокко: напрямки, етапи та перспективи” (М. Жарраф, 2004), „Політологічний аналіз процесу відродження ісламу в Криму” (Е. Муратова, 2004), „Геостратегічна дилема України: теоретико-методологічний аналіз та інституціональні рішення” (Д. Ключко, 2005), „Формування української моделі державно-церковних відносин” (С. Осиповський, 2006). Така „мароккансько-кримсько-інформаційно-церковно-геостратегічно-самоврядно-тоталітарна” тематична суміш, я переконана, для будь-кого є „неперетравною”.

Мені можна заперечити: усі захисти відбувалися в межах спеціальності 23.00.02 (тобто опонент не вийшов за межі „своїї” спеціальності). Так-то так, але чи може в межах однієї „спеціальності”, приміром, кардіолог-терапевт замінити кардіолога-хірурга? Питання, звісно, риторичне.

Думається, що у 1990-х роках ситуація, коли опонентом виступала особистість-фахівець з дотичної сфери науки, не викликала занепокоєння, оскільки кількість докторів з політичних наук (спеціалістів у конкретній галузі) була мізерною. Сьогодні ж така „всеядність” примушує

замислюватися.

Аналізуючи тематику дисертаційних досліджень, варто відзначити наступний позитивний момент: якщо у 1990-х роках кандидатський ступінь з політичних наук присуджувався дослідникам, тематику дисертацій яких важко віднести до напрямку „Політичні науки” [13], то з початком ХХІ століття ситуація має інший вигляд – кількість дисертацій з історичної тематики поступово зменшується.

Разом з тим відзначаю ряд інших моментів. За моїми підрахунками, у 1993 – 1999 роках проблематика, пов’язана (прямо чи опосередковано) з процесами, явищами, інститутами, феноменами тощо політичної сфери України, викликала зацікавленість приблизно у 57 – 59 % дослідників, які працювали над кандидатськими чи докторськими дисертаціями. У 2000 – 2007 роках цей показник зменшився і становив близько 44 – 46 %.

Найбільш привабливими для дослідників виявлялися теми, присвячені: аналізу становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні; самоврядуванню; українській політичній думці; проблемам модернізації українського суспільства; особливостям національної свідомості, ідентичності; лідерству; ЗМІ; формуванню і трансформаціям еліти; становленню та розвитку партійної системи; функціонуванню окремих партій; виборчій системі; електоральному процесу; виборчим технологіям; політичній системі; інституту президентства; демократизації суспільства; політичній свідомості суспільства в цілому та окремих його верств; місцю і ролі церкви, релігії у процесах державотворення; різним аспектам безпеки держави та національній безпеці; взаєминам з державами СНД, ЄС, США тощо. У той же час лише поодинокі дослідження присвячені правам людини, політичним проблемам регіонів, причинам і процесу політизації національних меншин; етнополітичним відносинам; проблемам трансформації влади; політекономічній проблематиці тощо. Її донині бракує досліджень, присвячених об’єкту, предмету, методам політичної науки, конкретних прикладних досліджень тощо.

Варто вказати і на явище, яке назвемо „повторним дослідженням теми”. Про це дозволяє говорити тематика дисертацій, присвячених, наприклад, українській еліті. Так, 2002 року в Одесі С. Чемекова захистила кандидатську дисертацію на тему „Правляча еліта України: сутність, особливості та суперечності формування і функціонування”, а через рік у Львові науковий ступінь було присуджено Л. Мандзій за дослідження, назва (і змістова частина) якого близька до попереднього: „Правляча еліта України: суть та етапи становлення” [14].

Ця ситуація є наслідком того, що не проводилася будь-яка робота з координації досліджень. Тож чим переймаються колеги-науковці (різних інститутів, у різних містах України: у випадку С. Чемекової і Л. Мандзій – у Львові та Одесі) у межах одного наукового напрямку, дослідники-початківці та їхні керівники і представники вчених рад (на яких затверджуються теми дисертацій) не знають. З іншого боку, це свідчить, що дослідники

тільки **поверхово** цікавляться напрацюваннями колег (а інакше б у ході проведення дослідження напевно б думали про певне коригування теми). Крім того, здобувачі часто публікують результати своїх досліджень винятково у місцевих наукових періодичних виданнях. Відтак складається враження, що ці видання за межі регіону й не виходять. Тож довідатися про наукові здобутки одеситів у Львові так само важко, як і в Одесі про досягнення львів'ян. Але чи може бути виправданням для дослідників брак такої наукової комунікації?

Говорячи про тематику дисертацій, варто зазначити, що іноді для дослідження обираються теми, звучання яких просто вражає своєю масштабністю. Так, дисертація Ю. Шмаленко мала назву „Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку” (2002) – вона фактично дублювала назву спеціальності 23.00.04. Виникає запитання: чи хотіла авторка довести, що „проблем” вистачить тільки на одну дисертацію, а не на спеціальність? А ще цікаво проаналізувати, яку мету і завдання ставила вона перед собою, яких висновків дійшла та як, зрештою, виписала новизну свого дослідження, щоб пересвідчитися у тому, що „проблеми” залишаються.

Інші приклади: дисертанти „замахуються” на осягнення не багато і не мало, але „світового досвіду”: „Партії в політичній системі перехідного періоду: українська практика і світовий досвід” (В. Базів, 1999), „Взаємодія виборчої і партійної систем: світовий досвід і проблеми України” (Г. Малкіна, 2004). А скільки мов знає автор для осягнення „світового досвіду”? А за допомогою яких дослідницьких методик він вивчав цей досвід? А якими джерелами користувався? І суто „технічне” питання: чи можливо на 150 – 200 сторінках кандидатської дисертації проаналізувати „українську практику і світовий досвід”? (Звісно, можна послатися на А. Ейнштейна, якому, як кажуть, вистачило трьох з половиною десятків сторінок, щоб викласти теорію відносності). Та попри це мене особисто беруть сумніви щодо можливості глибокого осягнення таких тем на рівні кандидатської дисертації.

Зверну увагу й на те, що є теми, обираючи які автори, складається враження, не розуміють, що ж треба досліджувати насправді. Так, 2003 року за спеціальністю 23.00.02 А. Некряч захистила дисертацію на тему „Місьцеве самоврядування в сучасній Україні як предмет політологічного аналізу”. Перше, що відразу впадає в око: проблеми „предмету аналізу” мають досліджуватися у межах спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. Знайомство з авторефератом проливає світло й на іншу недоречність: про дослідження власне „предмету” не йдеться, оскільки вказані дослідницею об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження [15] логічно мали б передбачати іншу назву теми.

Щодо стосується методологічної складової досліджень, то вона дуже часто виявляється надто слабким місцем дисертацій. По-перше, з досліджень не можна зрозуміти, які автор використовував методи для **збору**

інформації, а які – для **опрацювання** та **аналізу**. Інколи дисертанти навіть не вказують методів збору та опрацювання емпірики. По-друге, у своїй більшості автори не володіють новітнім дослідницьким інструментарієм, яким активно послуговуються західні представники політичної науки. Наприклад, аналізом випадків (case-study), моделюванням, кластерним аналізом тощо. Крім того, це буде по-третє, автореферати засвідчують, що часто-густо дисертанти мають тільки умовні знання про алгоритм застосування і „старих”, здавалося б, вже добре відомих методів (наприклад, порівняльного чи класифікації). Тож тільки в спорадичних випадках вони вдаються до опису техніки використання того чи іншого методу.

У дослідженнях переважає використання якісних методів. Кількісні застосовуються рідко. Далі, у дисертаціях спостерігається і певна „мода” на той чи інший метод (методологічний підхід). „Модним” є, зокрема, синергетичний підхід, застосування якого автори часто декларують у своїх текстах, але складається враження, що вони зовсім не розуміють його сутності. Так, в одному з авторефератів дисертації стверджується, що „з використанням синергетичної методології здійснено порівняльний аналіз політичного розвитку в закритих та відкритих соціальних системах”. У зв’язку з цим виникає запитання: а чи можна за допомогою синергетичного підходу досліджувати **закриті** системи? [16].

Знайомство з дослідженнями підштовхує до висновку, що іноді у автора **насправді немає підстав** для застосування методів, про використання яких він пише. Зверну увагу й на те, що у ряді випадків українські дослідники декларують використання методів, які в західній (та й у російській) політичній науці не використовуються взагалі. Маю на увазі „біхевіористський метод”, який застосовувався, як вказано в одному з авторефератів, для „вивчення різноманітної поведінки з точки зору політики окремих особистостей і груп” [17]. В іншому – „для виявлення особливостей поведінки та сприйняття аудиторією повідомлень, від урахування яких залежить ступінь маніпулятивного впливу публічних промов політичних діячів” [18].

У зв’язку з цим хочеться нагадати зауваження Д. Істона [19] стосовно розрізнення термінів „біхевіоризм” та „біхевіоралізм”. Д. Істон писав, що хоча обидва ці терміни й походять від одного англійського слова behavior, та все ж мають мало спільного – їх не слід плутати. „Політологія ніколи не була „біхевіористською” – навіть у період розквіту біхевіоралістського напрямку. Термін „біхевіоризм” стосується особливої теорії людської поведінки у психології, викладеної у працях Дж. Б. Уотсона. Я не знаю, писав дослідник, жодного політолога, який дотримувався б цієї доктрини. Мені не доводилося зустрічати серед своїх колег і прихильників психологічної теорії Б. Ф. Скіннера, засновника „оперантної” школи в психології і сучасного спадкоємця Уотсона. Головна подібність між „біхевіоризмом” та „біхевіоралізмом” полягає в тому, що обидва напрями

черпають інформацію про те, що відбувається, із спостережень за поведінкою людських акторів. В обох випадках визнається, що методологія, заснована на природознавстві, може застосовуватися і для вивчення людини. Але окрім цих точок дотику – визнання індивіда основним об'єктом дослідження і використання наукового методу – спільного між двома напрямками мало" [20].

У зв'язку з цим наголошу: якщо ми не погоджуємося з підходами, запропонованими західними (і сприйнятими російськими) дослідниками, то давайте обговорювати це, висловлюючи свої аргументи на користь, приміром, біхевіористських, а не біхевіоралістських (чи будь-яких інших) підходів, методів, теорій тощо. Щоб на тих, хто йде за нами, не тиснуло наше незнання або просто наше мовчання.

Зрештою, дисертанти не описують, які ж у них виникали труднощі при використанні того чи іншого дослідницького інструменту та які трапилися особисто їм „знахідки” у ході використання того чи іншого методу для вивчення конкретного процесу, проблеми, ситуації.

Загалом можна твердити, що, відмовившись від методології, узвичаєної в радянській науці, українські дослідники політичного не стали свідомими прихильниками ні позитивістсько-емпіричних, ні постпозитивістських підходів. За минулі роки з'явилося тільки кілька праць, присвячених вивченню можливостей того чи іншого методу, підходу у політичних дослідженнях [21].

Дисертанти демонструють, як правило, погану обізнаність із сучасними напрацюваннями західних дослідників, тими, які побачили світ у 1990-х роках та на початку XXI століття і які ще не з'явилися у перекладах. Використання „вчорашнього” наукового багажу західної науки призводить до утворення певного „провінційного нальоту” на цілому ряді досліджень.

Слабким місцем багатьох праць є недбайливе ставлення до понятійно-категоріального апарату: автори не обґрунтовують поняття та категорії, які використовують, часто вживають їх як синоніми (хоча насправді вони можуть і не бути такими), підмінюючи одне поняття іншим; мислять „по-радянськи”, твердячи про прагнення „об'єктивності” у своєму дослідженні тощо. Правда, є й інші підходи: автори деяких досліджень досить ретельно попрацювали з понятійно-категоріальним апаратом, справедливо вказуючи, що у вітчизняному політологічному дискурсі переважає теоретична мова, основні елементи якої були розроблені в іншому цивілізаційному контексті і тому здебільш виявляються неточними при аналізі посткомуністичної реальності [22]. Крім того, ускладнює ситуацію активна експлуатація політологічних термінів у публіцистиці, де вони часто позбавляються наукового змісту [23]. (У зв'язку з цим візьмемо до уваги те, що за попередні роки в Україні з'явилися лічені праці, цілком присвячені опрацюванню категорій [24]).

Найчастіше схема викладу матеріалу дослідження має таку

структуру: опис (найдоступніший, а відтак і найпоширеніший метод, що використовується пострадянськими дослідниками), оцінка (відповідність певній „нормі”, „ідеалу”, „стандарту”, „цінностям”) та рекомендації чиновнику, законодавцю, які, можна твердити, ніколи навіть не дізнаються про існування тих „рекомендацій”. (До того ж іноді від „рекомендацій” відгонить знайомим ще з радянського часу бажанням обґрунтувати „вірність” курсу представників діючої влади, методи її діяльності тощо). І тільки іноді зустрічаємо спробу **пояснення** того, що відбувається, а також спроби **прогнозу**.

Значною проблемою частини дисертаційних досліджень, на мою думку, є те, що інформаційна складова в них вельми непереконалива: емпіричний матеріал автори беруть з праць інших дослідників, вторинних джерел. А це дозволяє говорити про новизну досліджень з великою натяжкою (напевно саме тому новизна дуже часто подається фактично у формі анотації: зрозуміти, у чому ж суть **нових результатів** дослідження просто неможливо). Іноді до аналізу залучаються факти (дані) з джерел, які не перевірялися за допомогою інших джерел. Складається враження, що автори навіть не здогадуються про необхідність такої перевірки.

Показово й те, що, досліджуючи сучасний політичний процес в Україні, автори не звертаються до поточних архівів (наприклад, Верховної Ради, Кабміну чи політичних партій), вважаючи можливо, що відкладені в них документи – тільки для майбутньої праці істориків? Іноді для дослідження обираються теми, джерельна база яких просто недоступна дослідникові (через незнання певної іноземної мови або через фізичну недоступність документів – коли є спроба дослідити процеси в зарубіжних країнах тільки з опорою на ту незначну кількість джерел та літератури, яка є в бібліотеках України чи яку вдається знайти на безплатних сайтах в Інтернеті).

Вищезазначене підштовхує до наступного питання: а чи спроможні представники політичної науки в Україні продукувати знання, які б давали більш-менш точні уявлення про політичний процес в українському суспільстві та за його межами, а відтак спрогнозувати найбільш ймовірні варіанти нашого розвитку? Чи відповідає наша політологія суспільним потребам?

Література:

1. Принагідно нагадаю, що рішення про введення наукових ступенів кандидата і доктора політичних наук було прийняте Державним комітетом з науки і техніки СРСР 1989 року. Перші захисти докторських дисертацій у Радянському Союзі відбулися 1990, а кандидатських – 1991 року.

2. Див.: Политическая наука в Украине: становление и перспективы / Под ред. д. ф. н. О. А. Габризяна, д. ф. н. А. Д. Шоркина. – Симферополь, 2002. – С. 289 – 313. Зауважимо, що на с. 313 колективної монографії зазначається, що дані за 2001 рік „не були вичерпно повними”. Можна

Марія Кармазіна

додати, що за попередні роки – також. Так, до списку тільки за 1999 рік не потрапили імена М. Катаєвої, О. Клименко, І. Кресіної, М. Кармазіної, В. Кулика. Крім того, запропонований „Список дисертацій, захищених в Україні за напрямом „Політична наука” (с. 289 – 313), містить цілий ряд неточностей, які стосуються року захисту дисертацій. Це зауваження стосується, наприклад, Т. Ляшенко, К. Нгуен, Т. Перглер та ін.

3. Див.: **Рябов С. Г.** Політична наука в Україні XXI століття: стан та перспективи розвитку. – К.: Навчально-методичний центр „Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2005. – 103 с.

4. Там само. – С. 45.

5. Модернізація соціал-демократичної парадигми в контексті конвергенції ідеологій: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / С. М. Остюченко; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2003. — 16 с.

6. Теоретико-методологічні основи аналізу політичного процесу у сучасній політичній науці: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / А. К. Волинський; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2006. – 17 с.

7. Формування політичного іміджу України в міжнародному інформаційному просторі: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / О. В. Швець; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 18 с.

8. Імідж України на західному і російському векторах зовнішньої політики: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / О. В. Ялова; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. — К., 2006. — 22 с.

9. Колеги-науковці щодо цього висловили абсолютно суб’єктивне (але яке, безумовно, має право на існування) припущення: зміна владних „команд” спонукала їх членів та наближених до них „запасатися” вченими ступенями „про всяк випадок”.

10. Не маю на меті конкретно назвати прізвища цих керівників, але звертаю увагу на явище, що невпинно прогресує.

11. Показовим є ще один момент: зайняті підготовкою кандидатів-докторів роками самі не проводять досліджень. Якщо їх прізвища й з’являються на обкладинках монографій, то, зрозуміло, тільки поряд з прізвищами співавторів. Вони й статті публікують часто-густо теж у співавторстві.

12. У дужках вказано автора дисертаційного дослідження та рік захисту.

13. Див., наприклад: Особливості трудової мотивації в умовах різних форм власності в період трансформації українського суспільства: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / Н. В. Кудінова; Одес. держ. юрид. акад. — О., 1998. — 19 с. В анотації дослідження автор вказала: „В дисертації розглянуті особливості діяльності державних, приватних та акціонерних підприємств, проведено аналіз теорій трудової мотивації. Показано вплив на трудову мотивацію політичних та соціально-економічних процесів в Україні. Розроблена модель мотивації трудової діяльності робітників підприємств різних форм власності. Досліджені чинники, визначальні мотиви та стимули до трудової діяльності у робітників

державних, приватних та акціонерних підприємств” – <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98knvtus.zip>; Досвід та особливості партизанських дій у Криму 1941 - 1944 рр. (Соціально-політичний аспект): Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / М. М. Турба; Одес. держ. юрид. акад. — О., 1998. — 17 с. В анотації читаємо: „У дисертації узагальнений досвід та вивчені особливості руху народного Опору партизанської війни в екстремальних умовах зіткнення тоталітарних режимів. Автор ставить питання про феномен, який породив партизанський рух, на підставі аналізу літератури, опублікованих і неопублікованих джерел, у роботі досліджуються соціально-політичні, організаційно-тактичні та бойові аспекти народної боротьби в Криму”. – <http://www.nbu.gov.ua/ard/1998/98tmmpdk.zip>

14. Порівняйте дослідницькі завдання і змістову частину авторефератів: Правляча еліта України: сутність, особливості та протиріччя формування і функціонування: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / С. В. Чемекова; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2002. — 18 с. - <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02csvsff.zip> і Правляча політична еліта України: суть та етапи становлення: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / Л. С. Мандзій; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2003. — 16 с. - <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03mlsjes.zip>

15. Ось як дослідниця їх сформулювала: „**Об’єктом дослідження** є інститут місцевого самоврядування: його роль в державотворчих процесах і місце в політичній системі суспільства. **Предмет дослідження** – місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, сучасний стан та перспективи розвитку. **Мета дисертаційного дослідження.** Базуючись на політологічному аналізі сучасної теорії і практики, з’ясувати основні закономірності, концептуальні засади, етапи становлення і тенденції подальшого розвитку місцевого самоврядування як суспільно-політичного інституту. Відповідно до зазначеної мети дисертантом поставлені такі **дослідницькі завдання:** 1) виявити та проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід місцевого управління в історичному та сучасному аспектах; 2) розкрити загальні тенденції і проблеми щодо розвитку демократії на місцевому рівні як важливої передумови побудови відкритого громадянського суспільства; 3) обґрунтувати вплив державної регіональної політики на формування самодостатнього, спроможного місцевого самоврядування, напрями вдосконалення механізму взаємодії центру з регіонами; 4) проаналізувати характерні тенденції відносин та взаємодії політичних партій, громадських організацій з інститутом місцевого самоврядування в умовах багатопартійності та політичного плюралізму; 5) узагальнити досвід місцевих виборів 1994, 1998, 2002 років з погляду формування дієздатного представницького корпусу; 6) відобразити систему захисту членів територіальних громад та органів самоврядування; 7) розкрити основні складники системи „стримувань та противаг” між органами самоврядування та державними виконавчими

структурами; 8) обґрунтувати оптимальну модель вітчизняного місцевого самоврядування в контексті євроінтеграційних процесів”. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2003/03naipra.zip>

16. Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні: Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / О. В. Новакова; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К., 2007. – С. 4.

17. Феномен бюрократії в трансформаційному суспільстві: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / В. Г. Пугач; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. – С. 2.

18. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / В. В. Петренко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2003. – С. 2.

19. Девід Істон – всесвітньо відомий вчений, почесний професор політичних наук Каліфорнійського університету, член Американської академії наук та мистецтв, колишній президент Американської асоціації політичної науки (1968 – 1969), автор багатьох праць (у тому числі з системного аналізу в політичній науці).

20. **Істон Д.** Политическая наука в Соединенных Штатах: прошлое и настоящее // Современная сравнительная политология: Хрестоматия / Под ред. Голосова Г. В., Галкиной Л. А. – М., 1997. – С. 13 – 14.

21. Див.: Дослідження політичних відносин методом контент-аналізу: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / М. Й. Беззуб'як, Ін-т політ. та етнонац. дослідж. НАН України. — К., 2003. — 18 с.; Контент-аналіз як засіб конституювання та відтворення політичної науки: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / В. В. Осін, Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2003. — 19 с.; Моделювання як метод аналізу політичних процесів: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / В. А. Ткачук, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2006. – 17 с.; Принципи моделювання громадянського суспільства як системи соціально-політичних відносин: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 [Електронний ресурс] / М. З. Буник, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2006. — 19 с.; Синергетичний підхід у політичних дослідженнях (на прикладі аналізу політико-владної взаємодії у територіальних громадах в Україні): Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Л. В. Бойко-Бойчук, НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. — К., 2006. — 20 с.

22. Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / О. В. Лісничук, НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. — К., 2000. – С. 4.

23. Там само.

24. Див.: Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01 / Л. М. Шипілова, Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. безпеки. — К., 2007. – 20 с.